

9. SINIF 1. DÖNEM 2. SINAVA HAZIRLIK ÇALIŞMA KÂĞIDI

1. Nazım birimi nedir?

Şiirin her bir satırına dize ya da mısra denir. Nazım birimi bir şiirin kaçarlı dize gruplarıyla yazıldığını ifade eden, şiirin en temel kavramlarından biridir.

- **Beyit:** İki dizelik nazım birimine beyit denir. Divan şiirinin temel nazım birimidir.

Örnek:

Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı **(Fuzulî)**

- **Dörtlük:** Dört dizeden oluşan nazım birimidir. Halk şiirinin temel nazım birimidir.

Örnek:

Uzun ince bir yoldayım

Gidiyorum gündüz gece

Bilmiyorum ne haldeyim

Gidiyorum gündüz gece

Dünyaya geldiğim anda

Yürüdüm aynı zamanda

İki kapılı bir handa

Gidiyorum gündüz gece

... **(Aşık Veysel Şatıroğlu)**

- **Bent:** Üç ya da daha fazla dizeden oluşan bölümlere bent denir.

Örnek:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Önce hafiften bir rüzgâr esiyor

Yavaş yavaş sallanıyor yapraklar ağaçlarda

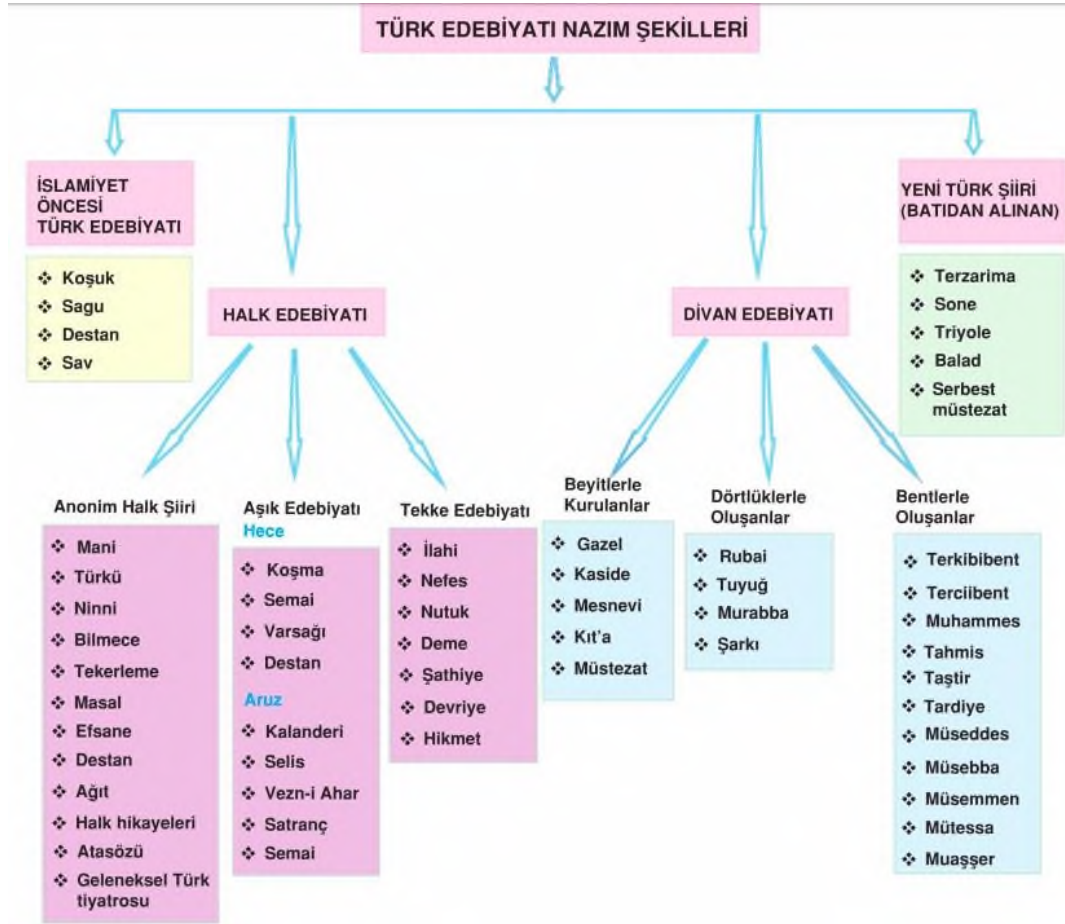
Uzaklarda, çok uzaklarda

Sucuların hiç durmayan çingirakları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı. **(Orhan Veli Kanık)**

2. Nazım biçimi (şekli) nedir? Türk edebiyatındaki nazım biçimleri nelerdir? (ÖNEMLİ!)

Türk edebiyatında özellikle dönemsel olarak farklı nazım şekilleri kullanılmıştır. Şiirin nazım birimi, ölçü özellikleri ve uyak (kafiye) şeması onun nazım biçimi belirler.

3. Şiirde ahenk unsurları nelerdir?

- Redif
- Uyak
- Ölçü
- Asonans
- Aliterasyon

4. Redif nedir?

Dize sonlarında uyaktan sonra gelen anlamı ve yazılışı aynı kelimelerin, görevce ve sesçe özdeş eklerin kullanılmasına redif denir.

Koyun verdi kuzu verdi süt **verdi**
Yemek verdi ekmek verdi et **verdi**
Kazma ile dövmeyince kıt **verdi**
Benim sadık yârim kara topraktır.

Âşık Veysel

Yazılışı ve anlamları aynı olduğu için
'verdi' sözcükleri kelime halinde
rediftir.

Beni cândan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı → ‘-maz mı’ ekleri görevce ve
Felekler yandı âhımdan murâdım şem’i yanmaz mı
(Fuzulî) sesçe aynı olduğu için ek halinde rediftir.

DİKKAT!

Redif olan eklerde bazen ünlü ya da ünsüz harfler ses olayına uğrayıp görünüşte farklı olabilir. Görevce özdeşlerse eğer yine redif kabul edilir. Örneğin ‘-de/-da’ bulunma eki ‘te/ta’ olarak da karşımıza çıkabilir bunlara dikkat etmeliyiz!

Nice güzellere bağlandım kaldım → ‘-dım, -dum ve -dım’ ekleri rediftir.
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum → Çünkü ekler görevce aynıdır.
Her türlü isteğim topraktan aldım → -dı ve -du geçmiş zaman eki. -m
Benim sadık yârım kara topraktır. ise kişi ekidir.
(Aşık Veysel)

5. Uyak (Kafiye) nedir?

Dize sonlarındaki ses benzerliklerine uyak denir. Uyaklar varsa rediften önce gelir. Uyağın rediften farkı şudur: Dize sonlarındaki yazılışı okunuşu aynı fakat anlamı görevi farklı kelime ve ekler uyaktır. (Redifte görevlerinin ve anlamlarının da aynı olması gerekiyordu.)

Örnek:

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak, → ‘-rak’ lar sadece görünüşte aynıdır.
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak... → Sesçe benzerdir. Görevce özdeş
Ahmet Haşim değildir. Bu nedenle uyaktır.

Beş çeşit uyak vardır:

- **Yarım uyak:** Tek ses benzerliğine dayanan uyaktır.

Kış gününde güller bitmez → ‘-mez’ ler REDİF
Dalında bülbüller ötmez → ‘t’ harfleri YARIM UYAK
Can arzular elim yetmez
Gönül selâm ister şimdi
Karacaoğlan

Güzel yüzün görölmezdi → ‘-ölmezdi, -ilmezdi’ REDİF
Bu aşk bende dirilmezdi → Her sözcükte ortak olan ‘r’
Güle kıymet verölmezdi → harfleri YARIM UYAK
Âşık ve maşuk olmasa
Âşık Veysel

- **Tam uyak:** İki ses benzerliğine dayanan uyaktır.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik → ‘-dik’ REDİF , ‘-en’ TAM UYAK

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Şimşek gibi atıldık bir semte yedi koldan → ‘-dan’ REDİF, ‘ol’ TAM UYAK

Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan (Yahya Kemal Beyatlı)

- **Zengin uyak:** Üç ya da üçten fazla ses benzerliğine dayanan uyaktır.

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak, → ‘-rak’ ZENGİN UYAK
 Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak...
Ahmet Haşim

Can bedenden ayrılacak → ‘-cak’ ZENGİN UYAK
 Tütmez baca yanmaz ocak
 Selam olsun kucak kucak
 Dostlar beni hatırlasın...
Âşık Veysel Şatıroğlu

DİKKAT!

“â –û –î” gibi uzun ünlüler iki harf kabul edilir.

Tahammül mülkünü yıkdın Hân mısın kâfir → ân zengin uyak
 Aman dünyâyı yakdın âteş-i sûzân mısın kâfir mısın kâfir redif

‘ân’ sesi a-a-n olarak kabul edildiği için zengin uyaktır.

6. Kafiye örgüsü (uyak şeması) nedir?

Dize sonlarındaki kelimeler arasındaki benzerliklere göre bir gruplandırma yapışmasına kafiye şeması; kafiye düzeni ya da uyak örgüsü denir. Türk edebiyatında farklı uyak şemaları kullanılmıştır.

- **Düz uyak:** Art arda gelen dizelerin uyaklı oluşuna dayanır. Bir dörtlükteki dizelerin a,a,a,a ya da a,a,a,b şeklinde sıralanmasıdır. Yani ya ilk üç dize ya da tüm dizeler birbiriyle uyaklı olmalıdır. Beyitlerde (ikiliklerde) aa, bb, cc... şeklindedir.

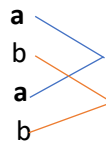
Örnek:

Boşa bağlanmamış bülbül gülüne -a
 Kar koysan köz olur aşkın külüne -a
 Şaştım kara bahtım tahammülüne -a
 Taşa çalsam ezilmiyor Mihriban -b
Abdurrahim Karakoç

- **Çapraz uyak:** Bir dörtlükte birinci dize ile üçüncü dizenin, ikinci dize ile de dördüncü dizenin kendi arasında kafiyeli olmasına çapraz uyak denir. Şeması a,b,a,b şeklindedir.

Örnek:

Bir hayâlet gibi dünyâ güzeli
 Girdiğinden beri rü'yâlarına;
 Hepsi meshûr, o muamma güzeli
 Gittiler görmeye Kaf dağlarına.

Yahya Kemal BEYATLI

- **Sarmal uyak:** Bir dörtlükte birinci dize ile dördüncü dizenin, aynı zamanda ikinci dize ve üçüncü dizenin uyaklı olmasına sarmal uyak denir. Uyak Şeması a,b,b,a Şeklindedir.

rnek:

Anlamıyorum dilinden artık **a**
Geceyi saran güzelliđin **b**
İim kr bir kuyu gibi derin **b**
Ve sonsuz rüyasında yalnızlık. **a**

Orhan Veli Kanık

- **Mni tipi uyak:** Anonim halk edebiyatına ait olan mni tek dörtlükten oluŐur. Birinci, ikinci ve dördüncü dize kendi arasında uyaklı fakat üçüncü dize bağımsızdır. Uyak Şeması a,a,x,a Şeklindedir.

rnek:

Őu dağlar olmasaydı **a**
ieđi solmasaydı **a**
Ölüm Allah'ın emri **x**
Ayrılık olmasaydı **a**

- **rŐk uyak:** Terza Rima, er mısralık bendlerle yazılmıŐ bir nazım biçimidir. aba bcb cdc ded e biçimindeki uyak düzeni, rŐk uyak olarak adlandırılır.

rnek:

İLÂHİ KOMEDYA

Hayat yolu ortasında kendimi **a**
Karanlık bir orman içinde buldum. **a**
Anladım yolumu kaybettiđimi. **a**

Aklıma geldikçe hl korktuđum **b**
Bir yabani, haŐın, büyük ormanı **c**
Anlatırken bile ürperiyorum. **b**

Ölümden daha korkunç buldum onu, **c**
Ama başka iyi Şeyler de vardı, **d**
Syleyim onların ne olduđunu. **c**

7. Ölçü (vezin) nedir? Türk şiirinde kullanılan ölçüler nelerdir?

Ölçü, şiirin ses değerleriyle ilgili bir terimdir. Türk şiirinde; hece ölçüsü, aruz ölçüsü ve serbest ölçü olmak üzere üç farklı ölçü kullanılır.

- **Hece ölçüsü:** Dizelerdeki hece sayısı eşitliğine dayanır. Türk edebiyatının milli ölçüsüdür. 7'li, 8'li, 11'li ve 14'lü olmak üzere dört hece kalıbı vardır. İslâmiyet öncesi Türk şiirinde ve halk edebiyatında fazlaca kullanılmıştır. Hece ölçüsü ile yazılan bazı şiirlerde belli yerlerde kısa bir süre durulur. Buna durak denir. Genellikle duraklar şu şekildedir:

3 + 4: 7
4 + 4: 8
4 + 4 + 3: 11 / 6 + 5: 11
7 + 7: 14

Örnek:

İncecikten/ bir kar yağar,
Tozar Elif/ Elif deyi...
Deli gönül/ abdal olmuş,
Gezer Elif/ Elif deyi..

Her dizedeki hece sayısı 8'dir. Bu nedenle 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Dördüncü heceden sonra durak noktası vardır. O halde 4 + 4 kalıbıyla yazılmıştır.

- **Aruz ölçüsü:** Divan edebiyatı döneminde kullanılmaya başlanmış bir ölçüdür. Kaynağı Arap ve Fars edebiyatıdır. Hecelerin kısa (açık) ve uzun (kapalı) oluşuna dayanır. Ünlü harfle biten hecelere kısa (açık) hece, ünsüz harf ve uzun ünlü (â gibi) ile biten hecelere kapalı (uzun) hece denir. Belirli kalıpları vardır. Şiir bu kalıplara uydurularak yazılır. Kısa heceler nokta (.), uzun heceler kısa çizgi (-) ile gösterilir.

Örnek:

Dinle neyden / kim hikâyet / etmede

_. _ _ / _ . _ _ / _ . _

Ayrılıklar / dan şikâyet / etmede

_. _ _ / _ . _ _ / _ . _

(Nahifî)

Aruzun **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün** kalıbıyla yazılmıştır.

8. Edebi sanatlarla ilgili kısa bilgiler:

1. **Benzetme (Teşbih):** Aralarında çeşitli yönlerden ilgi bulunan iki varlık ya da kavramdan zayıf olanın güçlü olana benzetilmesidir. Tam bir benzetmenin dört ögesi vardır. Dört ögeye de sahip benzetmeye aynı zamanda tam teşbih de denir.

Benzetme ögeleri: Benzeyen (benzetme yönü bakımından zayıf olan), benzetilen (benzetme yönü bakımından güçlü olan), benzetme yönü (benzetilen özellik), benzetme edatı (gibi, kadar, misal vb.)

Örnek:

Pamuk gibi yumuşak elleri vardı. → Eller, pamuğa benzetilmiştir.

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: yumuşak

Benzeyen: eller (yumuşaklık açısından pamuğa göre daha zayıf olduğu için)

Benzetilen: Pamuk (yumuşaklık açısından daha güçlü olduğu için)

Yolcuyum bir kuru yaprak misali

Rüzgârın önüne atılmışım ben

Benzetme edatı: Misal

Benzetme yönü: Kuru

Benzeyen: Kendisi

Benzetilen: Yaprak

DİKKAT!

Eğer benzetme edatı ve benzetme yönü yoksa, yani sadece benzeyen ve kendisine benzetilen var ise böyle benzetmelere teşbih-i belîğ ya da yalın teşbih denir.

Örnek:

Pamuk eller → benzeyen: el, benzetilen: pamuk

Mühür gözlüm seni elden sakınırım, kıskanırım → benzeyen: göz, benzetilen: mühür

2. İstiare (Eğretileme):

Sadece benzeyenin ya da kendisine benzetilenin bulunduğu benzetmelerdir. Eğer sadece benzeyen varsa buna kapalı istiare, sadece benzetilen varsa buna açık istiare denir.

- Askerlerimiz, düşman ordularına karşı dörtнала hücumla geçti.

Benzeyen: Askerler

Benzetme yönü: Dörtнала koşmak (Askerler hız açısından ata benzetilmiştir. Fakat benzetilen (at) cümlede verilmemiştir. Bu nedenle kapalı istiaresidir.)

- Şakaklarıma kar mı yağdı; ne var? (Cahit Sıtkı Tarancı)

Benzeyen: (Şiirde verilmemiştir, şairin beyaz saçlarıdır.)

Benzetilen: Kar (Bu nedenle açık istiaresidir.)

3. **Teşhis (Kişileştirme):** İnsana ait özelliklerin, insan dışındaki varlıklara verilmesi sanatıdır.

Örnek:

- **Kaldırımlar** bugün çok **yorgundu.** (Yorgunluk, kaldırımlara yüklenmiştir.)
- "Besbelli her saat artar **kederi**
Belki de **yüreği yara dağların.**" (Yüreği yaralı ve kederli olmak dağlara yüklenmiştir.)

4. **Konuşturma (İntak):** İnsan dışındaki varlıkların konuşturulmasıdır.

Örnek:

- Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Parkı'nda.
- Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâya aşık oldum
Onun için inilerim.

DİKKAT!

Konuşturmanın olduğu her yerde kişileştirme de vardır.

Fakat kişileştirmenin olduğu her yerde konuşturma olmayabilir.

5. **Tenasüp (Uygunluk):** Şiir içerisinde bir dize, beyit ya da bentte birbirini çağrıştıracak, anlamca arasında bağ olan sözcüklerin kullanılması sanatıdır.

Örnek:

- Aramazdık gece **mehtâbı** yüzün parlarken
Bir uzak **yıldıza** benzerdi **güneş** sen varken (F. Nafiz Çamlıbel)
- Ne **nergis**, ne **leylak**, ne **lale** ne **göl**;
Hepsiyle dolu bir selesin güzel

6. **Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması):** Bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır. İç- dış, sanatçı- eser, parça- bütün gibi ilişkiler kullanılır.

Örnek:

- **Tabağını** hemen bitir! (**Tabak** derken içindeki yemek kast edilmiştir. İç- dış ilişkisi ile benzetme amacı güdülmemiştir.)
- Bugün **Nazım Hikmet** okuduk. (Sanatçı değil, şiirleri kast edilmiş.)
- **Eve** haber verip geliyorum. (**Ev** değil, evin içindekiler.)

7. **Telmih (Hatırlatma):** Bir şiirde tarihi bir olaydan, herkesçe bilinen bir kişiden bahsedilmesidir.

Örnek:

- Sultan Süleyman'a kalmayan dünya
Bu dağlar yerinden ayrılır bir gün.
- Ekmek Leylâ oldu dostlarım
Mecnûn oldum peşi sıra giderim.

8. **Tezat (Karşıtlık):** Birbirine zıt iki durumun ya da kavramın bir arada kullanılmasına tezat ya da karşıtlık denir.

Örnek:

- Aşk derdiyle hoşem elçek ilacımdan tabib
Kılma derman ki helâkim zehri dermanındadır.

9. **Mübalağa (Abartma):** Bir varlığı, kavramı ya da durumu; olduğundan daha büyük ya da daha küçük göstermeye mübalağa denir.

Örnek:

- Bir ah çeksem dağı taşı eritir,
Gözüm yaşı değirmeni yürütür.
- Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
Gömelim gel seni tarihe desem, sığmazsın.

10. **Hüsn-i Talil (Güzel Sebebe Bağlama):** Bir olayı gerçekte olduğundan daha güzel bir sebebe bağlamaktır.

Örnek:

- Güzel şeyler düşünelim diye
Yemyeşil oluvermiş ağaçlar
- Gün senin için doğuyor, senin için
Ben bir yıldızım yıldızlar ortasında

9. Konularına göre şiir türleri nelerdir?

🚩 **Lirik Şiir:** Aşk, sevgi, ayrılık, özlem gibi konuların işlendiği şiirlerdir.

Ben sana mecburum bilemezsin
Adını mih gibi aklımda tutuyorum
Büyüdükçe büyüyor gözlerin
Ben sana mecburum bilemezsin
İçimi seninle ısıtıyorum.

Attila İlhan

🚩 **Epik Şiir:** Kahramanlık, yiğitlik, savaş, vatan sevgisi gibi konuların işlendiği şiirlerdir.

Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
mezardan çıkmanın vaktidir!
Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
Sakarya'da, İnönü'nde, Afyon'dakiler
Dumlupınar'dakiler de elbet... Nazım Hikmet

✚ **Didaktik Şiir:** Belli bir düşünceyi aşlamak veya belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, bir ahlak dersi çıkarmak amacıyla yazılan öğretici şiirlerdir.

Dostum diye inanıp sır söyleme sakın
Ne kadar olsa da güvenilir ve yakın
Sırrın sende bile durup gizlenmezken
Durur mu hiç dostunda, iyi düşün. (Atabetül Hakayık)

✚ **Satirik Şiir:** Bir düşünceyi, kişiyi ya da toplumu eleştirmek için yazılan şiirlerdir.

Bir arzuhal yazsan makama varsan
Ağlasan derdini davanı sorsan
Ağır hasta olsan hekime varsan
Yarana bir ilaç sürmez parasız. (Yahya Kemal Beyatlı)

✚ **Pastoral Şiir:** Doğayı, doğanın güzelliklerini, kır ve köy hayatını anlatan şiirlerdir.

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi? (Faruk Nafiz Çamlıbel)

✚ **Dramatik Şiir:** Bazı tiyatro metinlerinde diyaloglar şiir şeklinde oluşturulur. Manzum tiyatrolarda yer alan bu şiirlere dramatik şiir denir.

ELEKTRA-SOPHOKLES

Bütün bildiklerimi anlatayım sana;
Ağlamaktan vazgeçmezsen, seni
Gün ışığı girmez bir yere kapatacaklar
Yurttan uzak bir mahzende yaşayacaksın
O zaman bol bol ağlarsın gerçek talihsizliğine
Düşün bunları felaket gelip çatinca
Beni kabahatli görme, aklını başına devşir

Başarılar.